

A régi Pest

Berlioz Pestről, a magyarokról és a Rákóczi-indulóról

Budapest, július 4.

Münchenben most jelentek meg először német nyelven Berlioz összes emlékiratai. Az utókor a halhatatlansággal övezi a nagy komponista emlékét, de kevesen tudják róla, hogy finom, szellemes író és kritikus is volt, briliáns feuilletonista, aki, mint ő maga panaszkodik, sokáig kénytelen volt úgy megkeresni a kenyerét, hogy „elegáns fordulatokban semmiségekről írt semmiségeket”. Emlékiratait sokan legegységesebb, legkerékobb művének tartják, zenei alkotásait is beleértve. Csakugyan, vannak a könyvben részletek, melyek nemcsak mint egy kiváló ember élményei bilincselik le az olvasót, hanem formai szépségükkel, erejükkel fogva is tisztá gyönyörűséget okoznak.

Felejtethetlen marad, ahogyan Berlioz megírta találkozását Paganinivel. A gégesorvadásos Paganini szóval nem tudja kifejezni elragadtatását Berlioz Harald-szimfóniája felett, tehát zsufolt koncertteremben térdre veti magát a komponista előtt és megcsókolja a kezét.

Mindezekon felül Berlioz emlékiratainak még egy érdekessége van reánk nézve. A nagy francia 1865-ben Pesten is hangversenyzett. Itt megismerkedett emberekkel és viszonyokkal és pesti élményeit az ő sajátos élénkségével és közvetlenségével viszi memoáriaiban a nagyvilág elé.

Berlioz Bécsből jött Pestre. Az utak a két város között akkor még olyan rosszak voltak, hogy Berlioz az utazás viszontagságai után husz óráig aludt egyfolytában és mégsem érezte magát kipihentnek. Itt aztán egy kis csalódás érte. Gróf Ráday, a Nemzeti Színház akkori intendánsa ugyan erős propagandát csinált a francia mester hangversenye mellett, de Magyarország első színházának zenekara olyan kicsi és középszerű volt, hogy Berlioz féltette koncertjének sikerét. A német színház zenekarának kiválóbb tagjait pedig nem kérhette kölcsön, mert — mondja Berlioz — a németgyűlölet oly nagy Pesten, hogy nincs az a művészi siker, melyért megengednék, hogy német színházbeli művész föllépjen a Nemzeti Színház keretében. Itt hosszú sorokat ír Berlioz Magyarország akkori önkultuszáról és mulat rajta, hogy az üzletek kirakatai mindenfelé öles betűkkel hirdetik, ajánlják „hony” (honi) árucikkeiket.

A patriotikus érdeklődő Pestnek lázadóit kü-

lönben a világ Berlioz Faust-legendájának Rákóczi-fináléját. Egy bécsi zenebarát tisztelője, klt. Berlioz nem akar megnevezni, figyelmezteti a mestert, hogy sikere érdekében jó lesz Pestnek valami „hony-cikkkel” kedveskedni és ezért átad neki egy magyar dalgyűjteményt. Ebben talált rá Berlioz a Rákóczi-indulóra, mely annyira föllekesíti, hogy egyetlen éjszaka alatt felépíti motivumain a Faust-szimfónia fináléját.

Mikor Pesten elterjedt a hír — jegyzi fel Berlioz —, hogy hangversenven egyik pontja a Rákóczi-induló, az érdeklődés óriásián megnövekedett. De a bizalom nem volt teljes, a magyarok nem hitték benne, hogy egy idegen nemzetiségű ember megértheti, átérzheti az ő nemzeti szentséggé magasodott harci indulójukat. Az egyik lap szerkesztője, Horváth, módját ejtette, hogy láthassa a partitúrát.

— Ebből baj lesz — mondta nekem másnap.

— Miért? — kérdeztem.

— Mert mi hozzászoktunk, hogy az indulót forte játsszák, ön pedig pianóra tettel.

Mosolygott.

— Várjon csak — nyugtattam meg —, kapnak maguk egy olyan fortet, amilyenben még nem volt részük! . . .

Másnap mégis szívszorongva álltam a dirigens emelvényén. És csakugyan, míg a furulyák és klarinétok halkán, pizzikató játszották a témát, hideg maradt a zsufolt terem hangulata. De amikor egy hosszú crescendo után, meg újra megjelenik a téma, mikor a nagydob döngése távoli ágyuk morajára emlékeztet és a sokáig visszatartott zenekar teljes erejével tör ki fortisszimóban, akkor a gyönyörűség hangos kiáltásaiban tört ki az ember-tömeg. Mintha önkívületben lett volna az egész terem. Horváth ur örvengött páholyában. Mondhatom, ilyen sikerben még nem volt részem. Égfele meredt a hajam, homlokomról gyöngvözött a verejték. Persze újra, meg újra meg kellett ismételnem a finálét, de az általános tombolás jelenete is megismétlődött újra meg újra . . . Így indult világutjára az én Rákóczi-indulóm.

Erkel Ferencről nagy tisztelet és megbecsülés hangján emlékezik meg Berlioz. A Hunyadi operát szerzőjének saját „ügyes dirigálásában hallotta és sok figyelemreméltó, sajátos szépséget, őszinte, lelkes mélységet talált benne. Technikáját jónak, hangszerezését finomnak és ügyesnek nevezi és friss energiákat fedez fel a zenében. Az előadás keretében különösen feltűnik neki egy Ferdy nevű

tenorista, aki egész egyéniségével beleolvadt Erkel zenéjének stílusába.

Feredi előadásában — mondja a mester — a magyar melódiák tetszenének az egész világnak.

Berlioz úgy találja, hogy a magyar nyelv dalamos és kevésbé kemény, mint a német. Csak semmi más európai nyelvhez nem hasonló és még a zenei kifejezéseket, melyek ugyanazok maradnak angolban, franciában, olaszban, németben, stb. is megváltoztatja. Berlioz jól mulat rajta, hogy „concert” helyett „hangverseny” áll plakátjain. — Nagy hivatásbeli elfoglaltsága dacára, a francia mester résztvesz két előkelő bálon és egy politikai banketten, melyet a nemesség rendez. Itt megismerkedik Deák Ferencel, aki mély benyomást tesz rá.

Deák a magyarok O'Connellje. — írja. — neve ott van minden ajkon, képe minden házban. Ő a hazájában szükséges reformokat lépésről-lépésre törvényes eszközökkel akarja elérni és pártja reszkető türelmetlenségét csak végtelen, megfontolt nyugalomával tudja féken tartani. Miközben beszélt a banketten, ott zugott, susogott körülötte a szó: „Fabius cunctator!” . . . Hugót, a „Báró és Bankár” szerzőjét is bemutatják Berlioznak, aki emlékirataiban mint „igen jellegzetes arcu ifjuról” emlékezik meg a magyar drámairól.

A két bál, melyen résztvesz, elragadtatással tölti el Berliozt.

— Még sohasem láttam ilyen csillogó originalitást, — írja. — ilyen választékos luxust, festői gazdagságot, büszke szépséget, ennyi tüzes, szenvedélyes táncot, sohasem ittam olyan jó bort, mint a valódi „tokaji”, melynek a magyar hegyekben terem a szőlője.

Az „osztrák-magyar császárnőt” akinek bájáról és jóságáról annyi hallott, nagyon szeretné megismerni Berlioz. De bemutatását az udvarnál nem meri kérni, mert attól fél, hogy ott valóságos vad forradalmárnak tartják, bár nagyviri osztrák barátai dicserően, elismeréssel említették őt a császárné előtt.

Égésben, a kényes, párisi Berlioz nagyon meg van elégedve korának Pestjével és egyik báli éjszakájának forró szépségei után, hazamenet, hajnalban, egy pislogó utcai lámpa derekához támaszkodva, megírja „Messe du matin”-jét.